

ՏԷ-ԱՍԻՑԻՍ

ՈՂՈՐՄԵԼԻ ԽՕՍՈՂՆԵՐԸ

Առաջին քանի զոր պէտք էս անապատը լի լիս
զու սովորի սկսած պահուղ՝ այս պէտք է ըլլայ
խօսի միշտ և դիրտութեամբ քիչ քիչ

Այս քու անապատը լի լիս աւելի խորաբաժան
ընկու համար՝ պէտք է որ քեզի սովորութիւն
ընծա դիտել թէ՛ ո՛չ թէ միայն ընկերական ստու-
րին դասակարգերու՝ այլ մոյմ իսկ քու դասա-
կարգիդ պատմական ամօթները խօսած ժամա-
նակ ինչ ծիծաղելիութիւններ, խեղճութիւններ,
ծիղ, կպտուղիւն, ամօթներ ջոյց կու տան
Հատկորդ պիտի գտնեն՝ որոնք գրական լեզու
գործածած ժամանակ մտիկ ամէն աշխուժու-
թիւն կը կորսնցնեն իրեն թէ բնութիւններ փո-
խած ըլլային, որ կէս վայրկեան քեզ շուշ առ-
նել կու տան ամէն խօսք ըսած ժամանակ, ինչ-
պէս ազատներ՝ որոնք իւրաքանչիւր խօսքը մէկ
սկիւտ մ'արժէր, և կը թուի թէ զանոնք իրարու
քով կը դնին մեծ նկատումով՝ իրեն թէ դիտու-
րեկ և ամօթի առարկանքը ըլլային, որ ամիմէմ
պարզ և միւս ըսած պատմելու համար՝ դանդաղ
և երկայն խօսքերով կը ճապարկին, որ սուրբի մը
համբերութիւն ալ վտանգի ենթակարկելու կարող
են:

Գիտի ծանօնաս ուրիշներ ալ որոնք միշտ խօ-
սելու համար ամէն վայրկեան ետ կը դառնան
բառ մը մեղմելու կամ իմաստ մը սրբազանի
համար. պարսկերութիւն մը քեզ երկու անգամ
կը մերկայացնեն, մախ աղտոտ որսմակը յետոյ
մաքուրը, քեզ մերկայ կ'ընեն իրենց ճաղիւն տա-
մանիկ յօրինմամբ, չեկոր առ չեկոր, մասն
առ մասն, և երբ կը կարծես որ արդէն լմցու-
ցին՝ մտր մեկնութիւն մը կ'անցնեն և մորէն վեր-
ջին հետք մ'ալ կու տան, յետոյ իրենց աշխա-
տանքէն յոգած ըլլալով՝ ալ զլուխ չունին քու
պատասխանիդ մտիկ ընելու:

Գիտի տեսնես ոմամք ալ՝ որ երբեմն գաղ-
պերէն լեզուով կամ գաւառաբարբառով՝ իրենց
արհեստով վերաբերեալ ծածկաբարբառով մերթ
բառ մը կամ իմաստ մը կ'արտասանեն չան-
դարդառնայու կնիքով մը, կամ երբեմն ալ գա-
նազանութիւն մը տալու համար՝ խօսքին քմա-
հանդ կամ գաւեռապակամ զոյն կու տան. պատ-
մասն ամ է որ խաղաղիւն համապատասխան բա-
ցաբարբառիւր չեն գիտեր, և իրենց խաղաղիւն լե-
զուն այնչափ խառնախառն կը մերկան, որ չես
գիտեր ինչ լեզուով կը խօսին և կարծես լսել
այն խաղաղաշրջիկ երգիչներէն միմ՝ որ երեք
գործեր միանգամայն կը մուգան և երեքն ալ
զէն:

Ուրիշներ պիտի տեսնես որ իրենց սխալները
ծածկել կը ջանան ինչպէս անպարտաբեր իրենց
գիտակցութիւնը, զքեզ իւրացնելով գահավէժ բառե-
րու կուտակումով, որոնք ուշադրութիւնը իրենց
քերականութիւնէն հեռացնելու համար՝ ծայրնե-
րիկ և քրտնաբանքներ և պէտք եղած տեղը կը
սկսին ծիծաղել, և կ'ուտեն այն յայտելու կէտը
որոնք վրայ վստահ չեն, և տարակուսանք ի-
մաստները իրարու կը խառնեն, կոկորդաշիկ կը-
կերումով մը, մամուն չուներու՝ որ կը մոմանա իւ-
րաքանչիւր հայրենէ վերջը:

Բայց ո՞վ կըմայ ըսել բոլոր այն տղայական և

ծիծաղական ճարտարութիւնները որոնց կը դի-
մեն շատեր՝ վայելչութիւնը պահելու համար՝ ի-
տալական լեզուի հետ յուսահատ կուի մը մզե-
լով, դմամք կը ըռնադատուին ծնեցող և ակ-
նարկելով խօսելու՝ քան քառերով, ուրիշներ ա-
ռաջ կ'երթան հասարակաց տեղիքներով և մի-
ջանկեալ պարբերութիւններով, որով կը ծածկեն
բոլոր պատասխանածքները և կը զոցին խօսքն
բոլոր ծակիւրը՝ աստուք, բառը փոխադրու ժամա-
նակ ունենալու համար՝ կը ցանեն չորս դիմ ամ-
վերջանալի բայեր և կը տնկին խոշոր սակաշմիւր
որոնք վրայ կը յեմուն իրեն զաւազանի մը վը-
րայ. ուրիշներ ալ ամէն կողմանէ փախչող պար-
քերով լեզուներ բռնելու համար, երկայն համգիտու-
մներ կ'առնուն, չնչին բան մ'ալ ըսած ժամանակ
ծնադանով մտածանքն խորունկ մէկ աշխատու-
թիւն մը կ'առ յանկարծանքով ցորանալիս մը
կամ ծանծաղացած մարդու մը չկամութիւնը, որ
կ'ըսէ՝ պարզապէս ըսած ըլլալու համար, առանց
բանիմառ ուշադրութիւն դնելու, ո՛րչափ ճարտա-
րութիւն, ո՛րչափ աշխատանք և կիրպարամափո-
խութիւններ, ազգային լեզուով խօսիլ չգիտնալու
ծիծաղելիութիւնը պարտելու համար:

Բայց ամբողջացնելու համար մեր ցուցահան-
դէսը, յիշեմք մահն ամոքք որ չեն խօսելու, ամոքք
որ չեն երթար այն ընկերութեանց մէջ ուր մա-
քուր լեզուով կը խօսուի, կամ կ'երթան իրեն
պարզ պատմի համար, կարծես փշերու վրայ կե-
ցած՝ առանց շուշ առնելու, կ'ամ ըստ կարեւ-
որն քիչ խօսելով մոյմ իսկ ի վնաս իրենց, զե-
ղաք կամ առնուած երեսնալու վտանգին մէջ դը-
նելով գրեթե. ուրիշներ որ ալ որայ պատմաւա-
նալ կը խորշնդ իրենց ծանօթներէն և մոյմ իսկ խա-
լարան ըստիկամներէն և միանգամայն իրենց
կարգին խորշնի կ'ըլլան անոնք՝ ծաղրելով գա-
նունք իրեն յամառ իմաստակներ և ազնուապե-
տականներ. ուրիշներ որ աւելի առաջ ալ կ'եր-
թան. իրենց հաշկալութիւնը չեն ծածկել զէպի
ուրիշ անպատմելու ընկալիչները, որոնք հետ
խօսելու ընտանադատած ըլլալով՝ ծանակմանի բ-
լալու համար ստիպուած են մաքուր խօսիլ
դա՛մ և անմարտաբարիկ տմարդներու քաղա-
թիւ ընտանիք մը որ ինչ ընկերութեան մէջ ալ
գտնուին՝ գիտնալով հանդերձ թէ ո՛չ ոք պիտի
հասկնայ իրենց ըսածը՝ անբխաբար կը յամա-
նին իրենց գաւառաբարբառը խօսելու, պարգե-
լով իրենց Ազգութեան իրօշակը որուն վրայ
գրած են. — Ո՞վ որ զե՛ս Կապի՛նայ՝ Լա՛ւ, ո՞վ որ չի
Կապի՛նայ՝ Բա՛ր Երթա՛րի. — միմալ այն բանգազու-
շող գեղովներէն՝ որ կը կենան սիւներու հետ
խօսելու համար:

Ձեզ ցուցնելու համար թէ լա՛ւ խօսելու համար
բաւական չէ լեզուն սովորի, այլ՝ սարկալուր է
այդ մալապակա առանձինն ուսուցմ և վարժու-
թիւնը ընել, քեզի միջազգայ մը պատմամ:

Շրիտու տարի յառաջ քաղղը ունեցող ճաշե-
լու սիլիանցիներու խումբեր մը հետ, որոց մէջ կար
մշակաւոր գիտնական մը, հեղինակ ժողովողա-
կան գիտութեան ամենամօթ քրքի մը, որ խա-
լիլ գիտական գրականութեան ամենմէմ ճարտա-
սանական և լա՛ւ գրուած քրքերէն միմ է. Գիտ-
նականը որ աշխոյժ և ամենասարմախ էր, քիչ
որ առաջ մոյմ ընկերութիւնը գուարաբացնած
էր, գաւառաբարբառով պատմելով քանի մը
գուարաբարբառ միջազգայի՝ Նկողմախ քրքն իր
մոր ճամբորդութիւնէն, եւ իր պատմութիւնը այն-
չափ համեկն անցած էր՝ որ մոյմ իրիկունմ ալ
պարմաբարբ ժամանակ բոլոր սեղանակիցները
ուզեցին որ կրկնէ գանկիւ, և միմէնք մեք կը

պատրաստուէր խօսելու՝ շատերը ինձ րոյմ. — եթէ չսես այնչափ պիտի խնդար, որչափ ինչպեցած չես — Այդ մշտնադուր մարդը սկսաւ մարտիր խաւս լինել խօսելով՝ մօր ունիզորէն ակնածելու մաս մայր և բաւական յառաջ գծաց պատմութեամ մէջ, բայց ունիզորները պաղ մնացին, թէպէտ և խնդրուի շատ մեծ պատրաստութեամ մէջ էին. ես ալ խնդալ կ'ուզէի՝ բայց չէի կրնար գիտ կը շփոթեցնէր ուրիշի գէմքին վրայ կարգադարձ պատրաստութեամբ. ամենքն ալ կը սպասէին լրանի մը որ չէր գար և կարծես սպաշած էին որ չէր գար, և կը շանային ամօր պատճառը գրտնելի չի յիշարի պատմութիւնը գէշ յառաջ կ'իրթար. խօսողին՝ զուեւանակամ բուռեւ և բացաւարութիւններ գտնելու ջանքը՝ որ անյաջող կ'անցնէր՝ իր եռանդը կը մեղմացնէին. իր գէմքի արտաբայտութիւնը որ մտղին զուարթութիւնով հետ չէր ճիւղաշնակուել, ամօր այդիւնքը կ'աւարէր իւր ցոյց տուած ցիւրիմ պատճառաւ. իւր ձեռն ալ յիշորիմ պէտ կապկալուած էր, պատման իմ մէջ կը պակսէր ընտանեացութիւն, զոյն, կեանք, Յամկարծ ընդհատեց, ամենամբերութեամբ բուռն ցոյց մ'ըրաւ և խնդալով աղաղակեց. — ո՞նք թողողե՞ք որ իմ միջանքէն ձեռքս խօսիմ. — և հազիւ թէ քաղաք միջանքիւնի դարձուց՝ յաջողակ հոյով մը փոխեց առագաստին, սաքսին դէմք մը, տարբեր շէշա մ'առաւ, ազատ, սրամիտ, ամենազուարթալի, այնպէս որ մինչեւ վերջը ունիզորները միաձայն և բարձր ջրբիշիով լինն ընկերեցին.

Դո՛ւն ալ կենցաղ մէջ հազար մոյցնալիս դիպուածներու պիտի համոզիպիս. վառն զի հազարաւոր կիրթ և լաւ գրող խաւայացիներ կամ ուրոնք խօսած ժամանակ այն սազմապը կ'ուռնեցան ի՞նչ որ միջանքի վտանակամբ ունեցաւ, իստազուպիմ պատճառն ստեղծէ. խօսելու և գրելու մի մէջ այն տարբերութիւնը կայ ինչ որ վարդիւտ և քայելու մէջ, ինչպէս ճառի արարելագոյն անձ մ'ալ որ քայլած ժամանակ ազատ և վայելուց շարժուծուն մ'ուռնի, բայց իր փաղիւտ վարժութիւնը քրած չէ՝ առանց թիւթիութեամ կը վազէ, և գալիս է շնորհմալի ձեռն և շու՜նէ՛ թիւթ մը վազելէ յետոյ, այսպէս ամէն խաւայացի որ իւր գաւառաբարբարը միայն վարժութեամբ կը խօսի՝ լեզուով ամենալաւ ցնմնալով. եթէ մտնաւոր ուսմամբ մը վարժուած չէ զայն խօսելու, եթէ չես հրահանգին հետ ստացած չէ մտաւոր պատրաստակամութիւն մը և խօսելու համար հարկաւոր եղած մտքնական մեղմութիւնը որ յամբարակած շարադրել մը կը մտնի, իոյնիւն պիտի գտնալ ամենց յատուկ եղած բուռեւր, իւր մտածմամբը բնութիւնը պիտի կերպարարմալուի խօսի, պիտի խօսի ճիշդ լինելով և տոգոյն ոտով և ամէն քայլին երեքալով և ոտնիւնքի մը համոզակալով.

Թրգմ. Հ. Ա. Յովսէփեան

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

Ներքնակողմն եկեղեցոյ

Եկեղեցւոյն մէջ պաշտամանց կարեւոր մասերը ըլլալէն զուրա զայն գեղեցիկ վիճակի մը մէջ ներկայացնելու համար ամէն ջանք եղած է ամէն դարու մէջ:

Հին եկեղեցիներուն ներսը պարզ էր, չորս պատերէն զուրա ուրիշ խնդող առարկաներ չկային, ինչպէս որ է Տեկուրոյ հնագոյն եկեղեցին (Չև 29) զոր Հ. Ալիշան ըստ թէքսթիէ կը նկարագրէ «վկայ հնութեան ոճոյն», որպէս և տնտեսական պարզութիւն ներքնակողման եկեղեցւոյն» (Շիրակ 131):

Ուրբան որ հին եկեղեցիներու պատերը առանց քանդակի և առանց պատկերի են՝ սակայն Տեկուրոյ եկեղեցւոյն չափ հնութիւն ունեցող Զուարթնոց եկեղեցւոյն մէջ գործածածն են արժուեքանդակ խոյաններով սուներ... Երբ սակայն բրգանդական եկեղեցիները սկսան պնտալ մուգալիքներով, քանդակներով և պատկերներով՝ մեր ազգայինը ալ ընտանաբար հետեւեցան անոնց որքան որ կարելի էր, թէ և արձանը ի սպառ եկեղեցւոյ մէջ կամ խորանին վրայ չընդունեցան, բայց բարձրաքանդակ դէմքեր իրրեւ զարդ եկեղեցւոյն գործածել արտոժեցան: Ուրբանը և իններորդ դարու մէջ նկարեալ եկեղեցիները երեւցան, ինչպէս որ հին Մաշտոցներու մէջ այդպիսի եկեղեցիներ օծելու մասնաւոր արարողութեան և կանոնի կը հանդիպինք: Անկիր առաջ ըստ մեր պատմաշաղ թէեւ կային պատկերներ Յիսուսի, Աստուածածնայ՝ բայց այն ընդհանրապէս չէր: Երբ Բիւզանդիոնի պատկերամարտութեան վերջ՝ պատկերապարգութիւնը աւելի ընդհանրացաւ՝ մեր նախնիք եկեղեցիներու պատերուն վրայ սկսան նկարել տալ ոչ միայն Յիսուսի, Աստուածածնայ պատկերները, այլ և Առաքելոց Մարգարէից, Մարտիրոսաց և նոյն իսկ թագաւորներու նկարներ:

Խաւարկան քերթ մը՝ Թաշաւանեանի սպաննաւ արքիւ. «Թեղծ Խաւարցիներս. ամէն բանի մէջ ետ կը մնանք. ոճը քաղութիւն մ'ունենինք՝ որուն մէջ առաջին կը համարուէինք. անոր մէջ ալ հիմակ Հայերը մեզ անցան»: